

Els mots *que* i *què*

ALBERT JANÉ

Vet ací un esquema distributiu dels valors dels mots *que* (àton o feble) i *què* (tònic o fort):

QUE

El mot àton *que*, escrit sense accent, fa, essencialment, de pronom relatiu i de conjunció.

Com a pronom relatiu representa el subjecte, el complement directe o el complement de temps de les oracions relatives adjectives.

- L'autor *que* més llibres va signar era una dona.
- La casa *que* van comprar amenaça ruïna.
- Això va passar el dia *que* em vaig casar.

També forma part del conjunt *cosa que*, dit relatiu neutre, usat quan l'antecedent és tota una oració.

- Encara no m'ha telefonat, *cosa que* em té molt preocupat.

En les oracions relatives adjectives, dites així perquè fan de complement del nom, el relatiu àton *que* només pot anar precedit de l'article definit (*el que*, *la que*, *els que* i *les que*) quan entre les dues partícules hi ha un substantiu sobreentès:

- Aquesta noia i *la* (noia) *que* va venir ahir són germanes.
- Aquesta factura i *les* (factures) *que* vindran, carregueu-les al meu compte.

Però es considera totalment incorrecte l'ús dels conjunts *el que*, *la que*, *els que* i *les que* fent de complement preposicional d'una oració relativa adjectiva.

- *La reunió *en la que* vaig participar era clandestina.
- *L'ordenança *al que* em vaig adreçar no em va fer cap cas.
- *La subvenció *de la que* et vaig parlar no és gens segura.
- *No es fia de les persones *amb les que* col·labora.

En aquests casos cal usar el relatiu compost, *el qual*, *la qual*, *els quals* i *les quals*, o bé els relatius forts, *qui* per a les persones i *què* per a les coses. Per tant, les oracions anteriors s'haurien de redactar així:

- La reunió *en la qual* (o *en què*) vaig participar era clandestina.

- L'ordenança *al qual* (o *a qui*) em vaig adreçar no em va fer cap cas.
- La subvenció *de la qual* (o *de què*) et vaig parlar no és gens segura.
- No es fia de les persones *amb les quals* (o *amb qui*) col·labora.

El conjunt *el que* (invariable) és també normal en les oracions dites relatives substantives, que no tenen antecedent, fent de subjecte o de qualsevol complement del verb. Aquest conjunt és equivalent a *allò que* (o, a vegades, *això que*):

- *El que* (o *allò que*) va passar era molt estrany.
- *El que* (o *allò que*) vam veure no estava previst.
- Només faig cas *del que* (o *d'allò que*) sé del cert.
- Sempre es fiquen *en el que* (o *en allò que*) no els importa.
- *El que* (o *això que*) m'acabes de dir no s'ho creu ningú.

Encara que alguns tractadistes ho consideren poc recomanable, el conjunt *el que* també s'usa, en les oracions relatives substantives, com a equivalent de *qui* o *el qui*, és a dir, com a designació personal:

- Ho poden demanar tots *els que* (o, millor, *els qui*) tinguin la documentació en regla.
- *Les que* (o, millor, *les qui*) ho feien més bé eren les nenes de poble.

Amb un valor anàleg, s'han de considerar també vàlids els conjunts *aquell que*, *aquest que*, *tothom que*, *qualsevol que*, etc., en què *que* pot ser substituït generalment per *qui*:

- *Aquelles que* (o *Aquelles qui*) protestaven tant van ser les primeres a dir que sí.
- *Qualsevol que* (o *Qualsevol qui*) ho vegi dirà que ens hem begut l'enteniment.

L'altra funció principal del mot feble *que* és la de conjunció de subordinació. Introdueix oracions subordinades completes, subjectives, predicatives, causals, finals, consecutives, temporals i condicionals:

- Em sembla *que* plourà.
- Convé *que* ho sàpiga tothom.
- La veritat és *que* no me'n recordo.
- No corris *que* cauràs.
- Doneu-li'n, *que* s'atipi de valent.

- Ho va explicar amb tanta gràcia *que* tothom reia.
- Arribaran *que* encara no haurem acabat.
- Es farà suposant *que* el president digui que sí.

La conjunció *que* s'usa també en les oracions comparatives:

- El meu abric abrigo més *que* el teu.

També forma part de nombroses locucions conjuntives de valor divers: *encara que*, *malgrat que*, *tot i que*, *bé que*, *ja que*, *per tal que*, *a fi que*, *segons que*, *abans que*, *després que*, *sinó que*, etc.

Es considera incorrecte fer precedir la conjunció *que* per l'article definit o per una preposició. Vet ací un exemple del primer cas:

- **El que* ell ho digui no significa que sigui veritat.

Cal dir, simplement:

- *Que* ell ho digui no significa que sigui veritat.

Aquestes oracions, però, es poden emfatitzar introduïdes amb el conjunt *el fet*:

- *El fet que* ell ho digui no significa que sigui veritat.

La coincidència d'una preposició i la conjunció *que* es produeix quan l'oració subordinada, introduïda per aquesta conjunció, depèn d'un verb que demana un complement regit per una preposició:

- *Van accedir *a que* ho fes jo.
- *No es recordava *de que* ja ho havien dit.
- *S'entossudeixen *en que* hi anem nosaltres.

Com hem dit, aquestes construccions es consideren incorrectes. Molt sovint, en aquestes construccions es pronuncia (i fins i tot s'escriu) *què* en lloc de *que*. La solució correcta consisteix a eliminar la preposició i, és clar, fer ús del mot *que* sense accent:

- Van accedir *que* ho fes jo.
- No es recordava *que* ja ho havien dit.
- S'entossudeixen *que* hi anem nosaltres.

Si l'eliminació de la preposició origina una construcció massa forçada, es recomana de fer precedir la conjunció pel grup *el fet*:

- Ho va aconseguir gràcies *al fet que* tenia molta influència.

També es considera incorrecta la construcció, dita «telegràfica», que consisteix a eliminar la conjunció:

- *Els agrairem ens contestin com més aviat millor (en comptes de ... *que* ens contestin com més aviat millor).

El mot àton *que* té també uns altres usos secundaris, com a terme quantitatiu i com a mer introductiu de les oracions interrogatives:

- *Que* bonic!
- *Que* corren!
- *Que* havíeu vingut abans?

Força sovint, en aquests casos s'escriu *què* en lloc *que*, cosa totalment inadmissible.

QUÈ

El mot fort *què* fa de pronom relatiu i de pronom interrogatiu.

Com a pronom relatiu representa el complement preposicional referit a coses en les oracions relatives adjectives (en *què*, com ja hem vist, pot alternar amb el relatiu compost *el qual*, *la qual*, etc.):

- El llibre *en què* ho vaig llegir era francès.
- El martell *amb què* ho volia clavar era de nyiguiyogui.
- La plaça *a què* aspirava encara no era vacant.
- L'expressió *per què* van traduir aquella frase no té el mateix sentit.

Notem que l'ús del relatiu fort *què* precedit per la preposició *per* no és gaire usual però és perfectament correcte.

Precedit de certes preposicions, principalment *de*, *amb* i *per*, el relatiu fort té també valor de relatiu neutre. Val a dir, és l'equivalent de *la qual cosa* o *cosa que*:

- Ens han concedit la subvenció, *de què* estem la mar de contents.
- Vol presentar la dimissió, *amb què* se li acabarien els problemes.
- Tenien molta necessitat de diners, *per què* no miraven gaire prim.

És fàcil que en el darrer exemple s'interpreti erròniament la subordinada relativa com una subordinada causal, i s'escriu, per tant, *perquè* en lloc de *per què*. Notem que en el nostre exemple *per què* és l'equivalent de *per la qual cosa* o *cosa per la qual*. També fóra possible de coordinar les dues oracions amb el conjunt *i per això*, en què la copulativa *i* exerceix la seva funció pròpia d'enllaç i la idea de causa va expressada per *per això*.

Les oracions interrogatives, en les quals pot intervenir el mot fort *què*, dit aleshores pronom interrogatiu, poden ser directes i indirectes. Les primeres van marcades amb el signe d'interrogació i les indirectes són sempre oracions subordinades que depenen de principals amb verbs com *explicar*, *demanar*, *preguntar*, *comprendre*, *entendre*, *veure*, *mirar*, (*no*) *saber*, *ignorar* i altres amb un cert valor interrogatiu:

- *Què* volen, aquesta gent?
- *Què* se'n sap, de l'Antònia?
- M'entens, *què* vull dir?
- *Què* em diran, si arribo tard?
- Que ens expliquin *què* pensen fer.
- Em pregunto *què* deuen pensar de mi.
- No sé pas *què* es proposen.
- Li vaig explicar *què* havia passat.
- No sé *què* li van dir d'un document.
- Cal mirar *què* passa en aquests casos.

El pronom interrogatiu *què* pot anar precedit per qualsevol preposició, normalment exigida pel verb del qual és complement:

- *De què* es queixen?
- *Contra què* lluiten?
- No sé pas *de què* es refien.
- Ignorem *amb què* compten.
- Que ens expliquin *en què* consisteix el seu projecte.
- No s'imaginem *a què* s'exposen.
- Li vaig demanar *de què* em volia parlar.
- Intenten d'imaginar-se *de què* es tracta.
- No entenc *per què* actuen d'aquesta manera.

A vegades es confon el conjunt *per què* del darrer exemple indicat amb la conjunció *perquè*, causal o final. Comparem els dos exemples següents:

- No entenc *per què* ho han fet.
- No els entenc *perquè* no s'expliquen prou bé.

En el primer exemple, *per què ho han fet* és una subordinada interrogativa indirecta, que representa el complement directe del verb de la principal i que seria substituïble pel pronom neutre *ho*: *No ho entenc*. En el segon exemple, *perquè no s'expliquen prou bé* és una subordinada causal, substituïble per *ja que no s'expliquen prou bé*, i el complement (directe) del verb de la principal és el pronom feble *els*. Vegem-ne uns altres exemples:

- No sé *per què* no estudio (per quina raó no estudio).
- No sé res *perquè* no estudio (com que no estudio no sé res).
- Em van explicar *per què* ho havien fet (per quina raó ho havien fet).

- M'ho van explicar *perquè* ho sabés (a fi que ho sabés).

Considerem, encara, la frase següent com a títol d'un article periodístic:

- *Per què/perquè* sóc nacionalista.

Totes dues solucions, *per què* i *perquè*, podrien ser correctes, segons el sentit. La primera, interrogativa indirecta, dependria d'una principal sobreentesa com ara *En el text d'aquest article explico... per què* (per quines raons) *sóc nacionalista*. La segona, no tan usual, hauria de dependre d'una principal sobreentesa com *Vaig actuar tal com explico en el text d'aquest article... perquè* *sóc nacionalista (com que sóc nacionalista vaig actuar d'aquella manera)*.

La frontera entre les subordinades relatives substantives i les subordinades interrogatives indirectes no sempre és prou precisa. Això vol dir que en alguns casos *que* i *el que* són, en la pràctica, intercanviables. Comparem els dos exemples següents:

- Vaig sortir al balcó a veure *què* passava.
- Vaig sortir al balcó a veure *el que* passava.

Tèdicament, en la primera hi ha una idea d'interrogació o dubte (potser en realitat no passava res) que no existeix en la segona (qui surt al balcó té la certesa que passa alguna cosa). Més exemples:

- No vol explicar *el que* li van dir.
- No vol explicar *què* li van dir.
- A hores d'ara encara ignorem *què* van decidir.
- A hores d'ara encara ignorem *el que* van decidir.

Notem que *el que*, contràriament a *què*, admet diversos determinatius (quantificador, etc.):

- Que ens expliqui *tot el que* sap.
- No sé pas res *del que* havien explicat.

Com ja s'ha dit, *el que* és substituïble per *allò que* (i *ço que*, solució arcaica però encara usada per algun escriptor):

- Només escric *el que* (*allò que*, *ço que*) em ve de gust escriure.
- Va repetir *el que* (*allò que*, *ço que*) li havia dit el president.

El conjunt *el que* és a vegades pronunciat, incorrectament, *el què*, pronúncia que té també el seu reflex en l'escriptura. El conjunt *el què* només és correcte quan el mot *què* s'ha substantivat:

- Quan puguis ja em diràs *el què*. ♦